

УДК 316.2:165.172

*Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор*

Аксіоматична теорія соціальних систем

І пізнаєте істину,
і істина зробить вас вільними.
Від Іоанна, 8:32

У роботі представлено основні положення аксіоматичної теорії соціальних систем на основі перенесеної з фізики на ґрунт соціології бінарної природи світу і триєдності світобудови. На жаль, багато соціологів і економістів вважають, що аксіоматика стосується тільки природознавства. Проте світ єдиний, і в основу його устрою закладено одні принципи.

Ключові слова: філософія, аксіома, соціальні системи, бінарність, детермінізм, стохастичність, матеріалізм, індивідуалізм, розум, інтелект.

Мета дослідження: побудова аксіоматичної теорії соціальних систем.

Методи дослідження: класичний матеріалізм, статистичний, аксіоматичний, теорія множин, квантова фізика.

Об'єкт дослідження: індивідуальні об'єкти і колективні структури соціальних систем.

Вступ

Настав час, коли людство має, нарешті, озирнутися назад, на пройдений шлях. І водночас спробувати заглянути вперед, зрозуміти, що його чекає, якщо залишатися на тому рівні духовного, морального і наукового багажу, який був накопичений за останні дві тисячі років і який нині визначає світогляд і поведінку понад семи мільярдів населення планети. Нині похвалитися нічим — землетруси, повені, війни, жорстокість, втрата загальнолюдських цінностей.

Надзвичайно важлива і нагальна проблема сьогодення — це екологія душі, творення внутрішньої гармонійної людини. Головна перешкода на шляху до вирішення цього питання — наше світобачення.

"Світ (і людина) влаштований зовсім не так, як ми уявляємо, — зазначає білоруський учений А. Вейник. — Чим глибше я переймався цією думкою і чим

далі просувався на шляху розкриття реальної картини світу, тим незатишніше мені ставало і тим менше розуміння я зустрічав з боку своїх учених колег... Проте відчуття неспокою продовжує зберігатися і навіть переросло в страх, коли я помітно наблизився до розшифровки істинної картини світу, бо ця картина виявилася органічно пов'язаною і цілком обумовленою природою самої людини та її роллю і призначенням у цьому світі. Саме так, я не обмовився — усе обертається навколо людини, і наша трагедія полягає в тому, що ми цього не розуміємо і живемо, повністю ігноруючи зазначену обставину.

Неможливо правильно осмислити те, що нині відбувається на Землі, якщо не визнати дуальність того, що як в нашому хронально-метричному, так і в тонких світах є сусідами поруч біле і чорне, світло і п'ятьма, добро і зло, причому добро поводить стримано, покірливо і лагідно, а зло — активно, винахідливо й агресивно" [1]. Отже, дуальність світу є тією ознакою, що дасть можливість певною мірою наблизитися до осмислення процесів світобудови.

Людство вже дозріло, щоб це усвідомити. Допомогти має наука, але потрібно змінити звичні уявлення і по-новому поглянути на світ, людину та її місце у цьому світі. Чи готові ми на такий крок?

Головним мотивом написання цієї статті є бажання зрозуміти — у чому полягає мета подальшого розвитку людства? Яка роль кожної людини в цьому житті? Яке завдання держави стосовно розвитку людини?

Пропонована публікація ґрунтується на працях відомих учених А. Вейника [1], І. Острцова [2], І. Беляєва [3]. У роботі наведено результати побудови аксіоматичної теорії соціальних систем, що використовує відоме у фізиці поняття дуальності світобудови. Це стимулює формування узагальнень, що виходять далеко за межі галузі, в якій ці результати було отримано. Тому успіхи фундаментальних наук завжди супроводжувалися розробкою змістовних філософських концепцій. Причому філософія — у своїх найбільш вдалих проявах — відбивала не лише зростання обсягу об'єктивних знань про світ, а й вдосконалення методів їхнього використання.

Прогрес природознавства доцільно вимірювати становленням галузей, які вносили істотний вклад у філософію науки, обумовлений відкриттям нових законів природи. І в цьому аспекті принципова саме новизна, оскільки уточнення вже відомого не створює передумов для виходу з площини сталих уявлень. Роль "генератора філософії" в різний час виконували геометрія, небесна механіка, математичний аналіз, термодинаміка, електродинаміка, теорія відносності, теорія множин, квантова механіка, математична логіка й інші розділи математики і фізики.

Проте ера екстенсивного розвитку науки, мабуть, наближається до кінця. На перший, як з онтологічного, так і з ґносеологічного погляду, план виходять міждисциплінарні дослідження. Вони орієнтовані на синтез знань із різних сфер і поширення природничо-наукових підходів до науки про людину і суспільство та інші предмети, що не мають власного теоретичного апарату.

Форми соціального світоустрою, поняття насильства і свободи походять з очевидного факту, зокрема, що всі процеси в реальному житті людини мають *групову* або *індивідуальну* природу. Причому групові процеси *детерміновані*, а *індивідуальні* мають випадковий характер. Згідно з арійською філософією суть детермінізму полягає в розвитку, мета котрого, як і причини зміни соціальних формацій, значно глибинніші, ніж це уявляв Карл Маркс.

Суспільство не бажає вірити в те, що групові, соціальні процеси зумовлені. А це призводить, природно, до заперечення можливості побудови соціальних теорій і, отже, соціальних прогнозів.

Як доводить у своїй праці [2] російський фізик-ядерник, доктор технічних наук І. Острцов, світ побудований за єдиними моделями, а отже методи, що застосовують для дослідження різноманітних природних явищ, доцільно використовувати і для вивчення соціальних систем.

Багато допитливих людей шукають відповіді на запитання: чи впливає кожен із нас певним чином на процеси, що відбуваються у Всесвіті, тобто на світобудову, і в чому полягає мета подальшого розвитку людства?

З'ясувати це намагалися й чимало дослідників, зокрема В. Вернадський, А. Вейник та інші. Поки однозначної відповіді немає. Але, на наш погляд, у цьому контексті доволі логічними є міркування І. Острцова. Він вважає, що призначенням кожної людини, яку відрізняє від інших біологічних видів наявність Розуму, є накопичення Інтелекту Світового Розуму (ICP). Тобто кожна людина в процесі творчої діяльності сприяє накопиченню ICP. І це є основним призначенням Людства.

Людині дано право жити. Вона має Розум. Кожна Людина повинна ставитися до себе надзвичайно серйозно і відповідати власному призначенню. Світ сьогодні перебуває на розпутьті. Всі ідеї минулих століть реалізовано. Що складнішу річ хочете пізнати, то складнішу ідею маєте продукувати. А з математики відомо, що для більшої флуктуації потрібен більший масив, з якого робиться вибірка.

І. Острцов стверджує: якщо розглядати соціальні системи, то основою соціального розвитку є не класова боротьба, як вважають марксисты. Насправді соціальний розвиток — *це розширення інтелекту, з якого робляться вибірки для визначення шляхів подальшого розвитку світобудови*. Саме у цьому і полягає соціальний розвиток.

1. Дуальність соціальних процесів

Багато принципово важливих результатів, як, наприклад, форми соціального устрою суспільства, поняття насильства, свободи та інші, постають з очевидного факту, що *всі процеси в реальному житті людини мають або групову, або індивідуальну природу*. Фізика йшла до усвідомлення подвійної природи Всесвіту багато століть. У соціальній же сфері, незважаючи на тривіальність цього твердження, його не використовували до теперішнього часу. Друге припущення, далеко не очевидне, але потрібне для створення теорії, полягає в тому, що *всі групові процеси детерміновані, а індивідуальні мають випадковий характер*.

Спираючись на ці гіпотези, можна побудувати соціальну теорію матеріалістичного толку, в якій автоматично виникає поняття суспільства, адекватного прийнятій гіпотезі, зумовленість переходу до якого, взагалі кажучи, нізвідки не слідує.

У цьому контексті можна було б, звичайно, скористатися прийомом К. Маркса, який застосовував метод індукції, та припустити, що коли раби повалили рабовласників, селяни — феодалів, то робітники позбавлять влади капіталістів, середній клас знищить олігархів. І все. Проте з математики відомо, що використання методу індукції в такій простій формі

некоректно, а отже, на певному етапі може призвести до помилки. Так воно фактично і сталося.

Події XX століття свідчать, що робітники більшості країн світу не прагнуть скидати капіталістів. Окрім того, жоден із нас не бажає вірити в те, що групові, соціальні процеси детерміновані (зумовлені). А це веде, природно, до заперечення можливості розбудови соціальних теорій і, отже, соціальних прогнозів.

Та і взагалі, чи можливе створення соціальних теорій і соціальних прогнозів, якщо людина, особливо надто впливова й можновладна, робить усе, що заманеться?

Сучасні дослідники вважають, що суть детермінізму полягає в розвитку. А цілі розвитку і причини зміни соціальних формацій набагато глибші та складніші, ніж це уявляв К. Маркс [2].

Вражає те, що теорія стає повною і самоузгодженою тільки в разі визнання факту, що в основі світу лежить триєдиний початок. Саме думка про триєдність світу є ключем для його пізнання. Залучення для побудови аксіоматичної теорії, що спирається на триєдність, дало змогу сформулювати дедуктивним чином увесь понятійний апарат, який зазвичай формується на рівні статистичного опрацювання громадської думки чи вводиться силовими прийомами громадськими групами або ідеологіями, що панують у суспільстві в певний момент часу.

Виходячи з гіпотези, що світ побудований за єдиними моделями, розглянемо окремі приклади зі сфери природничих наук. Так, до XX століття в природознавстві головними були два принципово різні підходи дослідження окремих явищ.

Припустимо, що потрібно знайти площу складної плоскої фігури. Можна обрати два способи: скористатися популярним у математиці статистичним методом Монте-Карло чи вирахувати площу за допомогою певної формули, якщо точно відомі закони, котрі її описують.

Логічний підхід гарантує оптимальність вибору одного з методів у конкретному випадку. Важливо розуміти лише критерії ефективності застосування кожного з них. Попри те, що основним критерієм такого вибору зазвичай є економічний чинник, у науці цей вибір здійснюється більш-менш безболісно, на що є доволі вагомі причини. Інша річ — економіка і соціологія.

Розглянуті два способи дії є моделями демократичного й марксистського підходів до соціальних та економічних ситуацій.

2. Що таке демократія?

Якщо запитати політиків, що таке демократія, то звичайною відповіддю одних буде — безлад, других — влада народу. Обидві відповіді не повні, оскільки, по-перше, не скрізь при демократії панує безлад, а по-друге, що розуміти під владою народу?

Виходить, що основа демократії базується на відмові від пошуку і використання об'єктивних закономірностей розвитку суспільства.

Адже в чому суть демократії?

Якщо політик не розуміє, що робити в конкретній ситуації, він має звернутися до громадської думки і вчинити відповідно до отриманої відповіді, тобто застосувати статистичний метод, про який йшлося вище.

У ринковій економіці, матеріальній базі демократії, використовують той самий принцип. Якщо підприємець має сумніви, чи потрібно виробляти певний товар і за якою ціною його продавати, варто спробувати реалізувати продукт на ринку, а це кращий символ статистики, і отримати відповідь. Просто і переконливо. Без головного болю і роздумів. І це багатьох спокушає. Адже думати та діяти за покликом розуму, і особливо громадського розуму, — вкрай важко. До того ж складно прогнозувати, що розроблятимуть учені, наскільки правильними виявляться їх побудови, наскільки при цьому вони врахують ваші інтереси. Так краще проголосувати, а там, що буде.

Саме у цьому потужна приваблива сила демократії, її внутрішня пружина — можна розслабитися, думати тільки про себе, про власну матеріальну вигоду, абстрагуватися від проблем суспільства.

Основна ідея демократії — виключити, по можливості, науковий соціальний прогноз, замінивши його статистикою, що базується на індивідуальному розумі, зокрема і в галузі економіки. Саме тому історична місія демократій полягає у створенні високіх стандартів життя окремої людини.

Демократії як стохастичні суспільства мають близькі до нормальних статистичні розподіли рівня життя своїх громадян, тобто є найпоширеніший середній клас, бідні та багаті. За браком одного з компонентів суспільство перестане бути суто демократичним, оскільки це буде пов'язано з потребою включення громадської думки і рішень, що демократії в чистому вигляді, власне кажучи, відкидають.

Прикладом може слугувати система соціал-демократичних поглядів. Зводячи в абсолют статистичні підходи, демократії не припускають насильство. Тому ставлення демократів до діалектичних форм філософії, заснованих на ідеї боротьби, є, м'яко кажучи, прохолодним. Вони зазвичай прагнуть не помічати їх, а в гострих ситуаціях ставляться до них вкрай негативно. Реально ця позиція зводиться до того, що, не приймаючи принципи боротьби на рівні колективних взаємодій, демократи неявно визнають їх неминучість і необхідність на рівні індивідумів. Саме цей момент — найслабша ланка в системі демократичних поглядів, якої намагаються позбавитися їх прибічники.

Головне в політичній стратегії демократів — не дати індивідуальній боротьбі перерости в боротьбу колективну.

Стохастичність демократичного суспільства є, природно, ідеалізованою схемою. В окремих публікаціях наведено інше визначення демократій, зокрема як суспільств, у яких насильницький розподіл реалізується групою громадян за гарантій держави. Реальне життя зазвичай вносить корективи в ідеальні картини, які, проте, залишаються постійною метою ідеалістів. Тому розглядаємо поняття демократії лише у світоглядному плані.

Найціннішим в ідеології демократичного руху є інтуїтивне прагнення до абсолютного заперечення насильства. Саме ця обставина може бути однією з відправних точок розуміння світу. Інтуїтивно демократи вірять, що через величезну кількість і різноманітність роду людського статистичні підходи не лише законні, а й вкрай необхідні. Проте до теперішнього часу ідеологи демократії не створили послідовної, логічно повної системи поглядів, яка обґрунтовувала б потребу й неминучість ненасильницької філософії. Причина цього, на нашу думку, полягає в тому, що демократи намагаються в систему недетермінованих стосунків додати економічні проблеми. Вірячи, з одного боку, в рівність людей, вони через основну концепцію про стохастичність суспільства вимушені миритися з основним чинником нерівності у матеріальному світі — чинником економічним. І тому, фактично відкидаючи насильство, демократи неявно визнають його законним. *Коли ж через об'єктивні закономірності індивідуальне насильство переростає в групове, вони з жахом заперечують логічний результат власних дій.*

Нашим завданням є фіксація думки на тій обставині, що причина неможливості побудови логічно послідовної демократичної ідеї криється в запереченні дуалізму світу, його детермінізму, абсолютизації тільки ймовірнісної його характеристики, що конкретно виражається у введенні в систему індивідуальних цінностей сучасних економічних теорій ринку. Такий підхід призводить до створення абсолютно маразматичних програм подальшого розвитку людства, як, наприклад, концепція стійкого розвитку, з висновком, що на Землі має проживати не більш як 1,5 млрд осіб [5].

Природничі науки пережили цю хворобу ще на початку XX століття, сприйнявши дуалізм як принципову властивість Всесвіту. Сьогодні настав час соціальних наук, а багато хто у світі сприймає слово "демократія" як лайливе. Демократія вкрита путами недовіри більшості населення планети, тому головний висновок, якого дійшли дослідники стосовно майбутньої модернізації демократичних поглядів, — *емансипація демократії є емансипацією демократії від сучасного економізму.*

3. У чому суть марксизму?

Застосувавши модель К. Маркса для формулювання головного висновку розділу, перейдемо до марксизму. Його проблеми як філософської системи набагато складніші.

Суть марксизму — це не лише додаткова вартість і всесвітня революція, як вважає більшість. *Основний зміст учення — у тезі про принципову потребу трансформації світу.* Природничі науки спочатку створили детерміністську науку і тільки тоді прийшли до неминучості ймовірнісних підходів, наприклад у вигляді принципу невизначеності Гейзенберга. У соціальній сфері сталося навпаки. Тільки К. Маркс уперше зауважив про потребу детермінізму, про можливість створення наукових прогнозів і свідомого впливу на долю людства. Проте марксизм, через принципів недоліки матеріалістичної діалектики, філософської бази, гносеологічних витоків цієї тези, не дав і не міг дати місця детермінізму в реальному житті та його співвідношенню з очевидною стохастичністю людського суспільства. Марксизм, звичайно, визнає статистичні підходи, але для нього це тільки зручна методологія дослідження великих обсягів інформації, а не глибинна властивість нашого світу. Принциповою є лише теза про його детермінізм. Однак у Маркса і це не більше ніж теза.

В основі розвитку марксизм бачить боротьбу. Але він навіть не ставить питання про причини зумовленості її результатів. Все обмежується лише констатацією факту об'єктивності історичного процесу. Тим більше, повз увагу проходять механізми неконфліктного еволюційного розвитку, що є основною перевагою демократичної логіки. В еволюційних періодах розвитку марксизм бачить лише час накопичення суперечностей. Саме тому для людей з демократичним складом мислення ця філософія не прийнятна, саме тому, зачіпаючи тільки один бік явищ, марксизм не всеосяжний, а отже, не приймається інтуїтивно значною кількістю населення. Вчення Маркса багато в чому правильне, але не всесильне.

Проте абсолютно не тривіальним, на наш погляд, фактом є неприйняття величезним числом людей філософії марксизму, заснованої на ідеї боротьби, ідеї насильства. Сучасні проблеми не варто пояснювати лише корумпованістю наших правителів і загальним невіглаством суспільства.

Причини негараздів — набагато глибші, вони в особливостях людського розуму і фундаментальних властивостях нашого світу, у відсутності єдиної філософської системи, яка об'єднала б індивідуальні властивості розуму і зумовленість розвитку колективної організації людей.

Така система може бути створена тільки на базі поєднання основної ідеї демократії, статистичного підходу до громадських явищ, що, врешті-решт, є відмовою від насильства, і основної ідеї марксизму — детермінізму в розвитку людського суспільства і його Розуму.

Цей підхід вимагає радикального розширення світоглядного підґрунтя, адже до системи долучається Розум Людини.

4. Методологія в науці — ефективність емпіризму

Підхід, що поєднує, здавалося б, несумісне, потребує докорінної трансформації наших уявлень і радикального розширення світоглядної бази, ще ширшої, ніж в природознавстві, оскільки в систему має бути включений людський **Розум**. І головне, що маємо при цьому зрозуміти, які справжні причини детермінізму і стохастичності нашого світу, яка логіка їх з'єднання і в чому їх єдина першопричина.

Таку логіку сформульовано у філософії ненасильницького розвитку [2]. І якщо вчення Маркса було спрямовано на створення матеріалістичної теорії людського суспільства, *то завдання ненасильницької філософії — побудова теорії розвитку Розуму*.

Стосовно марксизму, з цих принципів виходить, що йому належить зробити набагато важчий крок у бік об'єднувальної ненасильницької філософії, ніж демократії, бо емансипація марксизму є його емансипацією від матеріалізму.

Основне в марксизмі — це чудова теза про всемогутність Розуму, що дає основу для прагнення людини перебудувати світ відповідно до її волі. Саме це передусім маємо засвоїти з Маркса.

Головним у марксизмі є трактування методологічних підходів у науці в минулому і в наш час. Методу Маркс відводив провідне місце в науці. У методі — джерело оновлення соціальних теорій у нашому столітті.

Головне призначення науки, зокрема соціальної, — пояснення явищ навколишнього світу, пророцтво майбутнього і свідомо дія для оптимізації розвитку. *Основою будь-якої наукової побудови є метод. Наука ефективна тільки тоді, коли використаний нею метод адекватний устрою Всесвіту*.

За всю історію науки розроблено три наукові методи: статистичний, метод просторово-часового детермінізму (класичний матеріалізм) і аксіоматичний.

Адекватність статистичного методу полягає в тому, що еволюція матеріального світу поза розумом відбувається методом спроб і помилок та статистичних вибірок із безлічі можливостей, окремі з яких виявляються адекватними подальшим детермінованим схемою розвитку. Це так званий стохастичний процес.

Фундаментом методу класичного матеріалізму є реальність просторово-часового феномену, в якому всі події фактично розвиваються за єдиною схемою. Ця обставина є обґрунтуванням постулату про об'єктивність і детермінізм явищ у світі. Постулюється нескінченність просторово-часових форм матерії у глибину і ширину. Спосіб пізнання полягає у виявленні, на основі досвіду, законів, що стосуються тільки галузі дослідження в цьому експерименті.

Основною догмою класичного матеріалізму є *постулат про нескінченність раціонального, тобто розгорнутого в часі та просторі, експериментально-*

пізнавального процесу. Проблема сингулярності¹ (у цьому разі, просування в нескінченність) вирішується за допомогою методу "матрьошки". Таким чином, уявлення про світ і метод його пізнання розумом є подібними. К. Маркс зауважував про застосовність методу експериментального детермінізму і до соціальних явищ.

Аксіоматичний метод первісно використовували тільки в математиці, а з XX століття — й у фізиці. Його основна ідея полягає в тому, що методи класичного матеріалізму не можна застосувати до явищ мікросвіту. Є певна сфера явищ, в якій питання у формі просторово-часових категорій ставити заборонено. Не можна також проводити експерименти з перевірки положень, що становлять основу теорії. Перевіряють лише наслідки цих положень. Це так звані критичні експерименти. Наприклад, неможливо безпосередньо перевірити, існує точка чи ні, можна тільки стверджувати це і перевірити наслідки твердження. Отже, адекватність аксіоматичного методу може бути встановлена тільки на основі експериментальної перевірки наслідків з теорій, створених з його допомогою.

Кожен із наведених методів має власну, чітко визначену сферу застосування. Як природа в різних умовах працює різними способами, так само і людина має застосовувати адекватні цим ситуаціям методи її вивчення.

На відміну від академічної науки, в сучасній соціальній науці застосовують здебільшого метод, згідно з яким роблять певні твердження, які нізвідки не слідує і з яких так само нічого не слідує. Жодний прогноз на основі цього методу неможливий. Один розповідає, що ринок вічний, другий, що потрібно повернутися до старого, третій шукає середину, а що, навіщо і чому — невідомо! Так їм здається. В усіх невдачах звинувачують тільки поганих виконавців. Просто, без клопоту і голову ламати не потрібно!

Першу послідовну соціальну теорію з використанням методів класичного детермінізму створив К. Маркс. То був період розквіту класичної науки. Основна методологічна заслуга філософа саме в тому і полягає, що він переніс методи класичної науки, тобто методи просторово-часового детермінізму, у сферу економіки і соціальних процесів. Маркс вважав, що все загалом і соціальні процеси зокрема потрібно лише точно рахувати і діяти відповідно до оптимального рахунку. Це може бути не обов'язково рахунок у прямому розумінні. Логічно правильні міркування — теж рахунок.

Науковим фундаментом дослідження реальності марксизм визнає діалектичний матеріалізм.

Конструктивний зміст класичного поняття матеріалізму в тому, що, по-перше, все суще у цьому

¹ Сингулярність — математичне поняття "особливої точки" чи значення аргументу, для якого не можна застосувати цю функцію.

світі матеріальне, а формами існування матерії є простір і час. По-друге, розум здатний пізнавати будь-які прояви матеріального світу, і, по-третє, процес такого пізнання нескінченний.

Розум завжди буде здатний створювати моделі реальності, детерміновані у просторі та часі. Таким чином, класичний матеріалізм — це визнання детермінізму у світі, а отже, і в процесі пізнання.

На кожному з етапів пізнання прибічники матеріалістичного методу мають експериментальним шляхом встановити певні закони, які є справедливими тільки у сфері проведеного експерименту. Діалектичний матеріалізм загалом уникає постулатів, а отримані на підставі аналізу багатьох експериментальних даних висновки вводить у ранг лише відносної істини, тобто в ранг положень, в яких міститься лише певна частина істини, а кожне положення потрібно уточнювати в міру отримання нових експериментальних даних. Тому кожна наступна теорія містить у собі попередню як окремий випадок.

Отже, до початку XX століття вся наука, зокрема і марксизм, була суто емпіричною. Люди на основі досвіду встановлювали закономірності в певних царинах життя і застосовували їх у своїй діяльності. Перехід в інші сфери і умови потребував відкриття нових законів. Через це можливість прогнозування за межами галузей, в яких ці закони відкрито, була мінімальною. Тому законів було багато.

Якщо розглядати, наприклад, закон Гука, то відносно металевих конструкцій він працює, а відносно дерев'яних — ні. І це нікого особливо не хвилює. А ось соціальні закони — зовсім інша річ. Там кожен прагне довести, що він не підпадає під дію незручного йому закону. Кожен вигадує власний, вигідний йому.

Ось і виходить, якщо людина, приміром, є депутатом Верховної Ради, та її тихо підгодовує який-небудь олігарх, то вона допускає всі види власності, а якщо працює в науково-дослідному інституті й, окрім держави, ні від кого коштів не отримує, то, безперечно, стане на боці загальної націоналізації. І у кожного — маса аргументів. Проте якщо у соціальній сфері забагато законів, до того ж висмоктаних із пальця, це погано.

Закони можна приймати або не приймати — це прерогатива людини. Ціна її помилки може бути різною. Якщо людина не розуміє закону Гука — зруйнується міст, але якщо вона не розуміє законів соціального розвитку, то розпочнеться "перебудова".

Об'єктивні закони зрештою візьмуть гору і приведуть туди, куди належить. Але перехідний процес розвиватиметься за різними схемами.

Якщо знання достатньо і перехідний процес сплановано правильно, то можна відразу потрапити в новий стан. Це так званий аперіодичний процес. Якщо знань бракує, блукатимемо наважання, поки досягнемо мети. Це періодичний перехідний процес. Теорія перехідних процесів у найзагальнішому вигляді роз-

роблена давно, добре відома і може бути застосована до різних явищ. Наприклад, французька революція тривала майже 80 років, поки не було встановлено республіканській устрій. А російська революція відбулася надто швидко, минаючи перехідний процес, завдяки плану Леніна. Сьогодні такого плану немає, натомість безліч партій, і кожна обстоює власні пріоритети. І як результат, шахтарі — на рейках, учителі та лікарі — голодують, а злодії та повії — в мерседесах.

Ціна подібного емпіризму надзвичайно висока. У соціальній сфері вона зросла надмірно. Приклад тому — "перебудова". Справжня наука давно все вираховує. Нині навіть бомби не випробовують, а роблять розрахунки і відразу виготовляють. Інакше дорого. У фізиці здебільшого тільки перевіряють пророцтва теорії. Є сфери, в яких експеримент просто неможливий.

То як само сьогодні винаходять ті закони, за якими живе світ? Яка альтернативна система законів, що не допускає різних тлумачень? Усе давно відомо. За часів Маркса цього не знали. Умови були такі, що емпіризм працював ефективно. Ціна експерименту була прийнятною. Нині використовувати емпіризм не варто. Умови змінилися.

5. Аксиоматична система в соціології

Альтернативною емпіризму системою побудови законів є *аксиоматична система*. У математиці її застосовували ще за античних часів, а у фізиці — практично з початку минулого століття. Значення аксіоматики для всіх наук усвідомив і обґрунтував один із найвидатніших математиків — Давид Гільберт.

Чим вона приваблива? В аксиоматичній системі потрібно встановити певні загальні принципи, з яких конкретні, раніше емпіричні, закони випливають автоматично як окремі випадки. Практично вони стають лише теоремами. І немає причин обговорювати, правильні вони чи ні. Можна обговорювати тільки початкові аксіоми. А вони мають такий загальний характер, що проти них не заперечиш. Там усе ясно.

Аксиоматичний метод сьогодні єдиний у серйозній науці. Навіть більше, є вагомі причини вважати, що із розвитком наук іншого способу пізнання людство не матиме. Це повною мірою стосується і соціальних наук.

На жаль, багато соціологів і економістів пов'язують аксіоматику тільки з природознавством. Не варто тішити себе надією, бо світ єдиний, і в основі його устрою закладено одні принципи. Господь не став би працювати лише заради суспільствознавців. З одного боку, доводиться чути їх висловлювання про те, що в соціальній науці неможливі серйозні прогнози, що соціальної науки взагалі немає, бо людина не передбачувана. З другого боку, коли соціологи захищають дисертації, то доводять, що важливішою й

точнішої за соціологію науки немає. Окремі з них поділяють лише один "науковий" прогноз: "ринок вічний". І подібних соціологів сьогодні надзвичайно багато.

У сфері класичного матеріалізму саме К. Маркс спробував розробити наукові методи прогнозування соціальних явищ. Він переніс основний принцип побудови класичного природознавства, як принцип емпіричного детермінізму, у сферу соціальних наук. Багато з того, що зробив філософ, буде забуто, але це ніколи. Про наукові досягнення XX століття йому було не відомо, і він не міг використати їх у своїх розробках.

Аксіоматичний метод дає змогу розкрити такі горизонти, які виявляють істинні, об'єктивні причини кризи соціалізму наприкінці XX століття. Сьогодні саме соціальна наука має зробити наступний крок до нового осмислення світу на фундаменті досягнень минулого століття. Вона визначить не лише справжні причини сучасних подій, а й цілі подальшого розвитку, які в марксистській науці окреслено надто туманно. Нова аксіоматика, вироблена на основі досягнень минулого століття, розкриє грандіозні перспективи перед Розумом і людиною як її носієм.

6. Матеріалістична аксіоматика

Початковим положенням пропонованої нижче дуалістичної соціальної теорії є припущення про те, що в основі розуміння світу лежить аксіома про бінарну природу всіх явищ дійсності, що оточують нас. На усвідомлення цієї обставини вплинули грандіозні трансформації основ фізики, що сталися на початку XX століття. До цього моменту матеріалізм базувався на впевненості в тому, що розвиток відбувається навколо нас в абсолютному просторі та часі. А отже, будь-який процес може здійснюватися в такий самий спосіб і тому є об'єктивним та детермінованим.

Послідовне наукове усвідомлення цього положення, як відомо, сягає ще часів Декарта. Принцип причинності, що демонструє, як із попереднього виходить наступне, є одним зі стовпів, на котрому побудовано класичний матеріалізм. К. Маркс, проголосивши у своїй відомій тезі про потребу детермінованості соціальних явищ, поставив соціальні науки в один ряд із точними. Неможливість передбачити певний процес пов'язували зазвичай тільки з недосконалістю знання, що спирається винятково на досвід. Однією з основ матеріалізму є твердження про те, що "випадковість є неусвідомленою необхідністю".

Уявлення про об'єктивність явищ класичного колективістського світу є прямим наслідком існування абсолютного матеріалістичного просторово-часового феномену (МПЧФ). Зі свого боку, його виникнення пов'язано з переходом від індивідуальних явищ до групових.

У будь-якому разі, загальна теорія відносності вводить просторово-часову метрику тільки для макроскопічного опису світу. Численні спроби (наприклад,

А. Ейнштейна) ввести метрику на рівні індивідуальних характеристик речовини виявилися безрезультатними. Як згодом з'ясувалося, всі індивідуальні характеристики речовини визначаються віртуальними процесами, які в рамках класичного просторово-часового детермінізму неможливо зрозуміти.

З одного боку, не вдаючись до глибоких філософських проблем цього факту, нагадаємо лише, що введення метрики пов'язане з визначенням раціонального числа, тобто з фіксацією місця розташування вимірюваного відрізка.

З другого боку, фізична теорія елементарних часток базується на співвідношенні невизначеностей Гейзенберга, що виключає такі побудови. Крім того, для введення метрики одного об'єкта недостатньо, тобто метрика — це принципово раціональне і групове поняття. Просторово-часові уявлення — винятковий наслідок класичного наближення нашого розуміння Всесвіту як групового об'єкта.

Детерміновані процеси класичного природознавства описують певні закони. Їх базою є експериментальні факти, умови отримання яких визначають межі застосовності законів. При переході в іншу сферу явищ змінюються умови, а з ними і закони.

Основною філософською догмою класичного матеріалізму є припущення про нескінченність цього процесу. Просування у глибину матерії при цьому пов'язано з можливістю нескінченного поділу чергових її фрагментів. Отже, матеріалізм відкидає існування індивідуальних об'єктів, кінцевих об'єктів, що лежать в основі Всесвіту. Саме тому головне твердження сучасної матеріалістичної філософії — це нескінченна ділимість матеріальних об'єктів.

У рамках класичних уявлень індивідуальне за своїми властивостями жодним чином не виділяється. Закони, що керують одним яблуком Ньютона, однакові для всіх об'єктів Всесвіту. Рівняння, що описують поведінку багатьох тіл, є лише сумою рівнянь для одного тіла.

Проте ситуація докорінно змінилася, коли фізики дісталися до істинно елементарних об'єктів. Їх основна властивість полягає в тому, що вони не діляться на дрібніші за класичною схемою, а перетворюються самі на себе. Так, індивідуальні об'єкти квантової механіки за своїми властивостями принципово відрізняються від класичних структур. Найважче було відмовитися від детермінізму. *Замість детермінованих у просторі та часі процесів квантова механіка оперує станами і вірогідністю переходів між ними.*

Надзвичайно важливою і абсолютно новою, на відміну від класичних побудов, є теза, що раціональна теорія індивідуальних об'єктів не може бути побудована без залучення класичних детерміністських теорій. У класиці загальніша теорія завжди може бути сформульована логічно замкнутим чином незалежно від менш загальної, такої, що є її граничним випадком.

Практично це означає, що властивості індивідуального об'єкта можуть виявлятися винятково через властивості класичних, групових об'єктів. Без взаємодії з груповими структурами індивідуальні об'єкти не можуть бути сприйняті, вони *ірраціональні або принаймні квазіматеріальні*.

Так само як властивості електрона неможливо визначити без його взаємодії з класичним "приладом", властивості людського інтелекту не можуть виявитися без взаємодії або з матеріальною суттю самої людини, або з групами інших інтелектів.

У математиці, втім, цю залежність учені з'ясували набагато раніше. Наприклад, Дедекінд визначив ірраціональне число як спеціального виду переріз у безлічі раціональних чисел, а Кантор — як фундаментальні послідовності раціональних чисел. Тобто ірраціональне визначається через раціональне. Все це, загалом, природно, оскільки сьогодні на рівні науки розум здатний оперувати тільки раціональними поняттями.

І, нарешті, індивідуальні об'єкти мають властивість тотожності. Це означає, що окремий, індивідуальний об'єкт не може безпосередньо встановлювати властивості класичних, колективних об'єктів.

Властивості колективних об'єктів визначаються тільки статистичними закономірностями, що виявляються як наслідок взаємодії між членами всього колективу.

У сучасному світогляді щодо поняття "ідеалізм" взагалі немає виразної позиції. На думку філософів, матеріалізм відрізняється від ідеалізму лише тим, що, згідно з першим, основу всього становить матерія, а з другим — дух. Що це означає, що з цього випливає і чим ця теза може допомогти в побудові наук, абсолютно не зрозуміло. Це безпідставне твердження, яке нізвідки не слідує і з якого теж нічого не слідує.

Насправді ідеалізм відрізняється від сучасного матеріалізму саме тим, що визнає реальне існування індивідуального об'єкта. Проте що це таке, якщо його не можна дробити далі, якщо далі немає матеріальної структури, то що там? Приміром, що міститься всередині протона? Нам можуть відповісти: кварки. Однак кварки не здатні існувати окремо в матеріальному світі. Це просто математична модель, вони вже нематеріальні об'єкти. Таким чином, основу матеріалістичного Всесвіту становлять нематеріальні об'єкти.

Закономірно постає запитання про походження індивідуального об'єкта. У подальшому викладі продемонструємо, що індивідуальний об'єкт не виникне без Творця, тому всеосяжна наука може бути побудована тільки на ідеалістичній основі. Визнання реальності індивідуального об'єкта є фундаментом наукового ідеалізму.

Дуалістична аксіоматика є основою побудови всього матеріалістичного Всесвіту на основі індивідуальних об'єктів. Якщо відомі їх властивості,

можна побудувати картину всього матеріального світу. У цьому сенсі дуалістична аксіоматика є також і основою аксіомою матеріалізму. Тому індивідуальний об'єкт — це межа і водночас сполучна ланка між матеріалізмом та ідеалізмом. Адекватне Всесвіту матеріалістичне вчення має базуватися на понятті індивідуального об'єкта і, таким чином, природно поставати з феномену, що зумовлює неминучість прийняття факту фундаментальності ідеалістичної ідеології.

Визначимо *групові об'єкти як об'єкти, що мають метрику, а індивідуальні — як феномени поза метричними властивостями*.

7. Аксіома і принцип бінарності

Відповідно до цього, дотримуючись рамок наукового ідеалізму, приймемо як фундаментальний факт аксіому бінарності та пов'язаний з нею принцип бінарності [2].

Аксіома бінарності: *матеріальний світ в усіх своїх проявах, зокрема й соціальних, є подвійним.*

Принцип бінарності: *бінарність визначається зумовленістю колективних процесів і випадковістю індивідуальних. При цьому індивідуальні об'єкти можуть виявлятися у матеріальному світі тільки через взаємодію з груповими, класичними структурами, а колективні структури можуть бути сформовані тільки з індивідуальних об'єктів.*

Це положення є фундаментальною аксіомою матеріалістичного розуміння світу і водночас основою ідеалізму. Вона відрізняється від аксіом філософії Декарта і Гегеля передусім тим, що бінарність постулюється для більш елементарних пар образів, ніж матерія і свідомість, буття і мислення, природа і дух. Аксіома бінарності фіксує не моноструктуру, не тріади і не множинність, а саме подвійну структуру світу. Принцип бінарності вводить ознаку розподілу.

Як таку ознаку вибрано дві зв'язані пари ознак — *випадковість і зумовленість (детермінованість), індивідуальність і колективність*.

І принцип бінарності, заснований на цих ознаках, дає змогу вважати істиною два взаємно подвійних висловлювання:

— *індивідуальне — випадкове;*

— *колективне — не випадкове (детерміноване).*

Сума індивідуальностей має не випадкові середні тенденції, відхилення від яких є прояв індивідуальності.

Отже, з одного боку, бінарність перебуває в детермінованості колективних процесів і випадковості індивідуальних. При цьому індивідуальні об'єкти можуть виявлятися в матеріальному світі тільки через взаємодію з груповими, класичними структурами. З другого боку, колективні структури можуть бути сформовані тільки з індивідуальних об'єктів.

Ця подвійна структура, спочатку виявлена фізиками, принциповим чином впливає і на фізичний, і на соціальний світ. Класична фізика радикально відрізняється від фізики мікросвіту.

Матерія не ділиться безмежно вглиб, як стверджували раніше, вона має межі у вигляді феномену індивідуального, у цьому випадку — елементарних часток, що перетворюються на самих себе, але що не діляться безмежно.

У традиційному матеріалізмі немає феномену індивідуального. Саме його заперечення вирізняє матеріалізм з усіх філософських шкіл нематеріалістичного толку. Введення в науку феномену індивідуального радикально змінює уявлення людини про світ.

Унаслідок того, що технології існують лише в метричному світі, можливості технологічних побудов розумом обмежені можливостями тільки метричних, групових форм. Ми не знайдемо нових технологічних можливостей завдяки традиційному просуванню науки від шматка породи до молекули, а потім — до атома і ядра.

Індивідуальний об'єкт, елементарна частка — це межа просування вглиб речовини для отримання нових технологій. Ця обставина, як продемонструємо нижче, повністю визначає соціальні форми, що створює людське суспільство, і способи їх розвитку.

Маємо уточнити, що таке індивідуальний об'єкт. Властивості індивідуальних об'єктів матеріального світу, тобто об'єктів фізики (елементарних часток) відомі доволі добре, проте абсолютно не зрозуміло їх походження.

У сфері живого індивідуальним об'єктом є окремий інтелект. Його властивості, так само як і походження, теж вкрито таємницею.

Для того, щоб з'ясувати цей аспект, запитаємо себе: "Як сталося, що наш світ у такому вигляді взагалі існує"? Відомо, що якби світові константи хоч би трохи відрізнялися від сучасних значень, матеріальний світ був би просто неможливий.

Тобто в основі всього лежить набір світових констант, елементарних часток і певних загальних принципів, як-от симетрії, унітарності та причинності. Фундаментальний набір визначає, зокрема, такі властивості нашого світу, як розмірність і топологія. Робляться спроби з'ясувати мінімально необхідний самодостатній склад такого набору. Цей набір або йому подібні визначають властивості й долю всіх об'єктів матеріального світу.

Як же виник світ?

Наш основний постулат свідчить про те, що відповідь може бути тільки одна. Оскільки йдеться про характеристики індивідуальних об'єктів, цей набір міг стати позитивним результатом лише після мільярдів і мільярдів менш вдалих спроб. У кожному матеріалістичному просторово-часовому феномені набори, що характеризують індивідуальні об'єкти можуть бути різними. Ці набори і визначають долю кожного конкретного МПЧФ.

Отже, аксіоматика, що становить основу конкретного матеріалістичного світу, розкривається, перше, за допомогою принципів, котрі демонструють,

як з індивідуальних об'єктів формується груповий світ (це зазначені принципи симетрії, унітарності й причинності) і, по-друге, характеристик індивідуальних об'єктів, відповідальних за властивості конкретного МПЧФ.

У цьому контексті *Вищий Розум* нашого МПЧФ, який забезпечив доволі тривале і стійке його існування, є не що інше, як набір фундаментальних констант і принципів, котрі лежать в його основі, що виник внаслідок статистичних випробувань зі створення МПЧФ.

Це визначення *Вищого Розуму* формально базується тільки на аксіомі про подвійну природу Всесвіту. Далі продемонструємо, що це тлумачення є неповним, оскільки суто дуалістичне поняття про світ не дає уявлення про його детерміністський розвиток, пов'язаний із Розумом. *Бінарна картина світу фіксує тільки статичну картину Всесвіту*. Динаміку розвитку і руху вона пояснити не може.

Наприклад, у межах концепції матеріалізму для з'ясування феномену розвитку потрібно вдаватися до побудови законів діалектики, боротьби і єдності протилежностей. Такі "закони" є не лише штучними, вони не дають фактично нічого для пояснення причин і цілей розвитку світу.

У рамках бінарної аксіоматики поняття індивідуального об'єкта в царині інтелекту введено бути не може. У межах матеріалістичних уявлень *Розум* є тільки продуктом еволюції біологічних форм матерії. Оскільки матеріалізм визнає можливість моделювання Розумом будь-якого матеріального явища, то це означає, що, в принципі, людина за допомогою раціональних процедур здатна створити штучний інтелект. Цей момент у матеріалістичному підході до питання зазвичай викликав певні сумніви у науковому світі та різко відкидався релігією. Спробуємо також висловити певні міркування щодо цього.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Вейник А. Термодинамика реальных процессов / А. Вейник. — Минск : Наука і техніка, 1991. — 576 с.
2. Острецов И. Введение в философию ненасильственного развития / И. Острецов. — Москва : Великий Град, 2013. — 320 с.
3. Беляев И. Древнеарийская философия. Том 1. Москва : Фонд развития и поддержки следственных органов. Журнал "Национальная безопасность и геополитика России", 2008. — 480 с.
4. Репринцева С. Наука и духовность: Заметки православного ученого / С. М. Репринцева. — Минск : Белорусский Экзархат — Белорусская Православная Церковь, 2004. — 80 с.
5. Медоуз Д. Пределы роста / Медоуз Д. Л. [и др.]. — 2-е изд. — Москва : МГУ, 1991. — 342 с.

Надійшла до редакції 13 листопада 2017 року